

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی

شماره نهم، دوره سوم، بهار ۱۴۰۲

نوع مقاله: علمی پژوهشی

صفحات: ۱۱۱-۱۲۸

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری (۱۳۶۸-۱۴۰۰)

محمد کریمی‌زاده^۱

محمد محسنی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۰۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵

زهرا لشکری^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی، دسته‌بندی و معرفی سلسله مراتب الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) انجام شده است. برای دستیابی به این هدف، از روش تحلیل مضمون قالب مضامین استفاده شده و داده‌های پژوهش، به روش اسنادی گردآوری شده است. این داده‌ها شامل بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدارهای مختلف ایشان طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۴۰۰ بوده است که در قالب ۴۰ مفهوم و سپس ۲۸ مضمون شناختی، شناسایی و در شش سطح سلسله‌مراتبی شامل: سطح اول (اندیشه‌ورزی و دانش‌پژوهی و دانشجویی مستمر)، سطح دوم (قدرت تحلیل، آگاهی و فهم کلان، خودسازی، نوآوری، مسئله‌شناسی)، سطح سوم (روحیه عملگرایی، عمل صالح، اخلاق‌گرایی، بیان درست، اقدام به موقع، صبر در کار، همت و عزم راسخ)، سطح چهارم (بصیرت، ایمان به خداوند، شناخت، قانونگرایی، جهت‌گیری مشخص، امیدواری، اولویت‌بندی)، سطح پنجم (اعتماد به وعده الهی، شجاعت، صراحت در بیان حق، نگاه واقع‌بینانه) و سطح ششم (روحیه پایداری، عدم اختلاف‌افکنی، عدم اعتماد به دشمن) دسته‌بندی شده است. طبق یافته‌های بدست آمده، سطوح ششگانه الزامات جهاد تبیین، اجزاء و محورهای جدانشدنی این عرصه می‌باشند که منجر به تحقق، تداوم و اثربخشی جهاد تبیین می‌شوند.

کلمات کلیدی

مقام معظم رهبری، جهاد تبیین، روشنگری، تحلیل مضمون، قالب مضامین

۱- گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. (نویسنده مسئول)

M.karimizadeh3@yahoo.com

۲- سطح سه تحصیلات حوزوی، فقه و اصول، حوزه علمیه قم، قم، ایران. mohseni282@yahoo.com

۳- گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. Zlaskari2@yahoo.com

جهاد تبیین کلیدواژه‌ای است که در مواقع مختلف و دیدارهای گوناگون از سوی مقام معظم رهبری مورد تأکید قرار گرفته و به یکی از مطالبات اصلی ایشان تبدیل شده است. در خصوص این مفهوم باید اذعان داشت که واژه جهاد، از ابداعات قرآن کریم می‌باشد و برخلاف تصور عمومی که آن را مترادف با مبارزه مسلحانه می‌دانند، بیشتر حالت جنگ نرم‌افزارگونه دارد. رهبر معظم انقلاب نیز با بهره‌گیری از این مفهوم دینی جهاد، بحث جهاد تبیین را مطرح نمودند و آن را مؤکداً از عموم مردم و به ویژه نخبگان و خواص، مطالبه کرده‌اند. تأکید فراوان مقام معظم رهبری بر این امر را می‌توان ناشی از شرایط خاص کشور دانست؛ زیرا با توجه به جنگ تبلیغاتی گسترده‌ای که علیه کشورمان صورت گرفته است، جهاد تبیین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار گشته و می‌تواند با دادن اطلاعات مبنایی به مخاطبان، موجب بالا بردن سطح آگاهی جامعه شود و یک سپر دفاعی مستحکم در مقابل جنگ نرم تبلیغاتی دشمن ایجاد نماید. همچنین جهاد تبیین و روشنگری، می‌تواند با گسترش قدرت تشخیص درست از غلط در سطح جامعه، اصول نظری و فکری تمدن اسلامی- ایرانی را عملیاتی‌سازی و اجرا کند. اما تحقق فرمایش رهبر معظم انقلاب در زمینه جهاد تبیین، طبق بیانات ایشان، منوط به رعایت الزاماتی است که باید از سوی جهادگران این عرصه مورد توجه قرار گیرد. این الزامات شرط اثربخشی جهاد تبیین می‌باشند و در صورت بی‌توجهی به آنها، جهاد تبیین به درستی محقق نمی‌شود؛ زیرا عرصه اقدام امر جهاد تبیین که همان جهاد کبیر در قرآن کریم است به مانند جنگ سخت و مسلحانه نیازمند جهادگران و افرادی کارآمد است که باید مجهز به الزامات آن برای نیل به پیروزی باشند. بنابراین الزامات جهاد تبیین، اولویت اصلی و محوری‌ترین بخش الگوی جهاد تبیین می‌باشند و می‌توانند تداوم، ساختار و در نهایت موفقیت یا شکست آن را مشخص سازند. لذا، هدف پژوهش حاضر، این است که ضمن شناسایی و دسته‌بندی الزامات جهاد تبیین، به معرفی سلسله‌مراتب و اولویت این الزامات بر اساس بیانات مقام معظم رهبری بپردازد. در این راستا پژوهش حاضر، در پی پاسخ به این سؤال، به عنوان سؤال اصلی پژوهش است که الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری کدامند؟ همچنین تلاش شده است، در ذیل این سؤال به یک سؤال فرعی پاسخ داده شود که عبارت است از اینکه بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، سلسله‌مراتب و اولویت الزامات جهاد تبیین به چه ترتیب است؟؛ لازم به ذکر است که رویکرد پژوهش حاضر اکتشافی است و از این رو، فرضیه‌محور نمی‌باشد.

ادبیات نظری پژوهش

در زمینه جهاد تبیین، آثار پژوهشی اندکی انجام شده است و آثار صورت گرفته اغلب به بررسی

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

مفهوم «جهاد» یا «تبیین» به تنهایی پرداخته‌اند. در ادامه به برخی از این آثار اشاره شده است. از جمله آثار مرتبط با پژوهش حاضر، کتاب صلح میرزایی (۱۴۰۱) است. در این کتاب نویسنده با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری به بیان چیستی، الزامات، روشها، موضوعات نیازمند تبیین و وظایف اقشار و نهادهای مختلف درباره جهاد تبیین پرداخته است. نصیری فرد (۱۴۰۱) در کتاب خود با هدف بررسی تکنیک‌ها و مهارت‌های جهاد تبیین، ضمن بیان کلیات مفهومی و ساختاری در این زمینه، به معرفی بسترها، روش‌ها و مهارت‌های جهاد تبیین پرداخته است. مهدی پور (۱۴۰۱) با تحلیل مضمون مفهوم جهاد در بیانات مقام معظم رهبری، دریافته است که از منظر ایشان، جهاد صرفاً به معنی قتال نیست و یک آموزه بنیادی است که در همه ابعاد زندگی انسان نقش دارد. کریمی و بخشی (۱۳۹۹) به تبیین چیستی مفهوم جهاد کبیر و مهم‌ترین عرصه‌های آن در قرآن کریم، پرداخته‌اند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که جهاد کبیر، مشتمل بر دو ویژگی همراه بودن امری با سختی و به کار بردن نهایت تلاش در جهت تحقق هدف است و شامل عرصه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و علمی می‌باشد. در مقاله‌ای دیگر، نویسنده با تحلیل مضمون ویژگی‌های جهاد در قرآن کریم، هفت مضمون فراگیر حاکمیت خداوند در جهاد، انواع جنگ و جهاد الهی، بایسته‌های جهاد، معیار ارزشمندی جهاد، شئون جهاد اسلامی، اهداف جهاد الهی و اخلاق جنگی در اسلام را استخراج نموده است (احمدزاده، ۱۳۹۸). در مقاله‌ای دیگر، نویسندگان با معنانشناسی واژه جهاد در قرآن کریم، دریافته‌اند که برخلاف رویکرد عمومی که واژه جهاد را مطابق با جنگ مسلحانه مفهوم‌گذاری کرده است، واژه جهاد در قرآن اغلب معنای قدرت و جنگ نرم‌افزاری دارد (کرمی میرعزیزی و همکاران، ۱۳۹۸). در اثری دیگر، نویسندگان با بررسی معنانشناسانه واژه تبیین در قرآن کریم، دریافته‌اند که این اصطلاح در قرآن در نقطه مقابل کتمان قرار دارد و مراد از تبیین قرآن از سوی پیامبر در آیات، بیان آشکارتر آن است (خاک پور و معارف، ۱۳۹۰). بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد، هیچ اثری با هدف تحلیل مضمون شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین از منظر مقام معظم رهبری، انجام نشده است. از این رو، پژوهش حاضر به لحاظ مسئله، هدف و روش مطالعه، پژوهشی نوآورانه است.

مبانی مفهومی پژوهش

جهاد

جهاد در لغت به معنای تلاش کردن و به کار گرفتن نیرو و توان خویش برای تحقق هدف می‌باشد. این واژه چون از باب مفاعله است، در مواردی به کار می‌رود که نوعی همکاری و تقابل و رقابت در آن

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، دوره ۳، بهار ۱۴۰۲

وجود دارد. در جهاد معمولاً طرف دیگری نیز وجود دارد و دو طرف در برابر هم صف‌آرایی کرده و هر یک برای دستیابی به هدف خود و پیروزی، تلاش می‌کنند و هر چه در توان دارند به کار می‌گیرند (مصباح، ۱۳۸۳، ۱۹). در تعریفی دیگر، جهاد به معنای نبرد با دشمن در راه خداوند است و جهاد با نفس، جنگیدن با خود و خویشتن را از خودسری بازداشتن است (حسینی دشتی، ۱۳۸۵، ۷۵۵). از منظر شیخ حر عاملی، جهاد به لحاظ موضوعی بر دو نوع است: جهاد اکبر یا جهاد با نفس و جهاد اصغر. به بیان ایشان، جهاد اکبر اساس جهاد اصغر می‌باشد و با موضوعاتی همچون مبارزه با نفس و فضائل اخلاقی مانند توکل، تقوا، ورع، عفت، تواضع و ... آمده است (عاملی، ۱۴۰۱، ق، ۱۲۲-۱۲۵). به طور کلی، اگر جهاد را از ریشه «جهد» بدانیم به معنای مشقت و سختی و اگر ریشه این واژه را از «جهد» بدانیم به معنای کوشش گسترده و وسیع به اندازه طاقت می‌باشد (مقداد، ۱۳۸۰، ۳۱۳).

جهاد در آموزه‌های دینی و اسلامی دارای ارزش والایی است؛ چنان که امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «همانا جهاد دری از درهای بهشت است که خداوند به روی اولیای مخصوص خود گشوده است.» (ثقفی، ۱۴۱۰، ق، ۳۲۶) در اصطلاح دینی، جهاد به معنای ابزاری برای حفظ مسلمانان در برابر ظلم و تجاوز تعبیه شده و به عنوان جنگی مشروع، به منظور دفاع از مذهب و نظم عمومی و جلوگیری از تجاوز و بی‌عدالتی می‌باشد (ابن منظور، ۲۰۰۳، ۲۲۴). همچنین در مکتب اسلام، بنیان اصلی و اولیه ارتباط در عرصه سیاست خارجی و بین‌المللی بر صلح، مسالمت، رفتار نیکو و همزیستی استوار است؛ در نتیجه این مکتب هرگز به پیروان خود اجازه نمی‌دهد که غیرمسلمانان را به واسطه کفرشان بکشند. این مکتب وجود عقاید دیگر یا دگراندیشی را تا جایی که در چارچوب عقیده و اندیشه باقی بماند و به ابزار خشونت ضد دیگران تبدیل نشود، مجوزی برای رفتار خصمانه نمی‌داند (جمشیدی و طوسی، ۱۳۹۷، ۱۵۰). علاوه بر این، نتایج یک پژوهش معناشناسانه در خصوص واژه جهاد در قرآن کریم نشان می‌دهد که واژه جهاد به همراه مشتقات خود در ۴۱ آیه قرآنی به کار گرفته شده است که ۳۷ مورد آن به وجوه مختلف آن اشاره کرده است. این پژوهش با تحلیل کاربردهای واژه جهاد در ۴۱ آیه قرآن کریم، نتیجه می‌گیرد که بر خلاف رویکرد عمومی که واژه جهاد را مترادف با جنگ مسلحانه، مفهوم‌گذاری کرده‌اند؛ این واژه بیشتر معنای قدرت و جنگ نرم‌افزارگونه دارد؛ یعنی تلاش با مفاهیمی از طریق قول، وعظ، ارشاد و ... (میرعزیزی و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۲۹). بنابر آنچه ذکر شد، جهاد تنها به شکل نظامی نیست و مبارزه و پیکار در عرصه‌های مختلف: نظامی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و ... می‌باشد.

جهاد در اندیشه مقام معظم رهبری

طراح اصلی بحث جهاد، قرآن کریم است. به طور نمونه در آیه ۵۲ سوره فرقان به جهاد، اشاره شده

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

است: «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهْ جِهَادًا كَبِيرًا» «از کافران اطاعت نکن و به وسیله عدم اطاعت با آنان جهاد کن» (فرقان، آیه ۵۲) اما به واسطه شرایط سالهای اخیر کشور، مقام معظم رهبری جهت حل چالش‌های ایجاد شده، این مفهوم را دوباره احیاء کرده‌اند. جهاد در اندیشه ایشان، یک آموزه بنیادین و فریضه‌ای الهی است که در همه ابعاد زندگی انسان نقشی بسیار مؤثر دارد. جهاد با موضوعاتی همچون خودسازی و دگرسازی، پیشرفت و امید به آینده، احساس مسئولیت اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر، مبارزه با هر گونه مانع و تلاش برای دستیابی به جامعه آباد و عدالت‌محور، پیوند عمیقی دارد (مهدی پور، ۱۴۰۱، ۱۰۰). از منظر مقام معظم رهبری جهاد به معنای مبارزه است: «ما در اول کتاب جهاد عرض کردیم که معیار جهاد شمشیر و میدان جنگ نیست؛ معیار جهاد همان چیزی است که امروزه در زبان فارسی ما، در کلمه‌ی مبارزه وجود دارد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۶/۲۰) «جهاد یعنی مبارزه در زبان فارسی، جنگ و ستیزه‌گری معنای مبارزه را نمی‌دهد. می‌گویی من دارم مبارزه می‌کنم، مبارزه علمی می‌کنم، مبارزه اجتماعی می‌کنم، مبارزه سیاسی می‌کنم، مبارزه مسلحانه می‌کنم، همه‌ی اینها مبارزه است و معنا دارد. مبارزه یعنی تلاش پرنیرو در مقابل یک مانع یا یک دشمن. اگر هیچ مانعی در مقابل انسان نباشد، مبارزه وجود ندارد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۸/۲۰) علاوه بر این، نتایج یک پژوهش درباره تحلیل مضمون جهاد در اندیشه مقام معظم رهبری، نشان می‌دهد که ایشان اجزاء اساسی جهاد را چنین برشمرده‌اند: تولید و به کارگیری قدرت، اعمال این قدرت در جهت تحقق مصالح کلی اسلام و امت اسلامی و دفع مفسد فی سبیل الله، اعمال قدرت در تقابل با دشمن، عامل غلبه بر دشمن که تحت امر فقیه مدیر مدبر عاقل باتقوا در عصر غیبت می‌باشد (مهدی پور، ۱۴۰۱، ۸۱).

تبیین

معنای لغوی واژه تبیین «روشن کردن و قابل فهم ساختن» است (Salmon, 1998, 130) و تقریباً می‌توان گفت که هر چیزی ممکن است موضوع تبیین واقع شود؛ یک مفهوم، معنای یک واژه، یک قاعده، ساختار یک رمان، طرز کار یک ماشین و ... ؛ از این رو بیان شده است که این واژه معانی متعددی دارد (Parkinson, 1989, 279). این واژه در زبان و لغت عربی در معنای بیان روشن، آشکار و بدون ابهام به کار رفته است. (خاک پور و معارف، ۱۳۹۰، ۹۲). تبیین، آگاهی بخشی به سطوح مختلف جامعه با هدف افزایش عمق فهم و دانایی فعال افراد است. منظور از دانایی فعال، نوعی از آگاهی است که در تقابل با جهان غبارآلود، کاربردی و راهگشا باشد و نه توده‌ای از گزاره‌های خنثی و منفعل انباشته شده در ذهن (کوشکی، ۱۴۰۱، ۳۶). در تعریفی دیگر، تبیین به معنای فهم عمیق‌تر یک پدیده در راستای کشف روابط آن پدیده با پدیده‌های دیگر، به کار رفته است (فناپی، ۱۳۷۹، ۴۵).

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، دوره ۳، بهار ۱۴۰۲

تبیین در قرآن کریم، در نقطه مقابل کتمان قرار دارد؛ به این معنی که مراد از تبیین قرآن از سوی پیامبر گرامی اسلام (ص) در آیات قرآن، بیان آشکار قرآن است (خاک پور و معارف، ۱۳۹۰، ۱۱۱). واژه تبیین در قرآن کریم، در صیغه‌های مختلف فراوان به کار رفته است؛ گاه در قالب فعل و گاه در صورت اسم فاعل یا اسم مفعول و یا صفت مشبیه، همچنین این واژه و مشتقات آن ۵۲۳ بار در قرآن کریم استفاده شده است (محقق، ۱۳۶۴، ۵۸۳). از تأمل و دقت در موارد کاربرد واژه تبیین و مشتقات آن در قرآن کریم، می‌توان دریافت که تبیین در همه موارد کاربرد آن، به معنای اظهار نمودن و بیان کردن در مقابل کتمان نمودن و مخفی ساختن می‌باشد (احمد اخوندی، ۱۳۹۶، ۱۸۳).

تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری

تبیین از منظر مقام معظم رهبری به معنای بیان کردن، روشنگری و بصیرت‌افزایی می‌باشد. در ادامه به مواردی از آن اشاره شده است: «اینکه بنده روی تبیین این همه تکیه می‌کنم برای خاطر این است که امروز این جهاد کبیر به میزان زیادی متوقف به تبیین است، تبیین، بیان کردن، روشنگری. امروز روشنگری لازم است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۳/۳) «تبیین اساس کار ما است. ما با ذهن‌ها مواجه‌ایم، با دل‌ها مواجه‌ایم؛ باید دل‌ها قانع بشود. اگر دل‌ها قانع نشد، بدن‌ها به راه نمی‌افتد، جسم‌ها به کار نمی‌افتد؛ این فرق بین تفکر اسلامی و تفکرات غیراسلامی است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۴/۱۲). «جمهوری اسلامی امروز نیازمندی‌هایی دارد که این نیازمندی‌ها را ماها باید تأمین کنیم. به اعتقاد بنده برترین این نیازمندی‌ها، نیازهای تبیینی و بصیرت‌افزایی و تحکیم معارف انقلاب و اسلام است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۴/۲۴) «من این را به شما جوانی که احساس مسئولیت می‌کنید، توی پراتز عرض می‌کنم که تبیین خیلی اهمیت دارد. در مبارزات اسلامی در همه حال تبیین _ بیان واقعیت و رساندن واقعیت؛ تبلیغ، ابلاغ- خیلی اهمیت دارد و این را نباید از دست داد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۲/۱۴)

جهاد تبیین از منظر مقام معظم رهبری

رهبر معظم انقلاب با بهره‌گیری از مفهوم دینی جهاد و با توجه به شرایط خاص کشور، تبیین را از عموم مردم و به ویژه از نخبگان و خواص مطالبه کرده‌اند و البته تصریح می‌فرمایند که «مبارزه‌ی بدون روشنگری منجر به ارتجاع» و «روشنگری جدا از مبارزه، خشک و بی‌روح» خواهد بود (صلح میرزایی، ۱۴۰۱، ۶-۷). در ادامه به مواردی از بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با مفهوم جهاد تبیین، اشاره شده است: «یکی از جهادها هم جهاد فکری است. چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند؛ هر کس که در راه روشنگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوءفهمی شود، از آنجا که در مقابله با دشمن است، تلاشش جهاد نامیده می‌شود.

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

آن هم جهادی که شاید امروز، مهم محسوب می‌شود.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵/۳/۲۰) «آنچه وظیفه همه ملت اسلام و همه امت اسلام است، مبارزه برای روشنگری است؛ این در درجه اول. هم علما مسئولند، هم روشنفکران مسئولند، هم تحصیل کرده‌ها مسئولند، هم همه کسانی که منبری دارند، تریبونی دارند مسئولند که روشنگری کنند و حقایق دنیای اسلام را برای مردمی که نمی‌دانند بیان کنند؛ این روشنگری جهاد است. جهاد فقط شمشیر گرفتن و جنگ کردن در میدان قتال نیست؛ جهاد شامل جهاد فکری، جهاد عملی، جهاد تبیینی و تبلیغی و جهاد مالی است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۲/۲۹) ایشان همچنین الزاماتی برای جهاد تبیین بیان کرده‌اند که لازمه اثربخشی آن می‌باشند و باید مورد توجه جهادگران قرار گیرند. در پژوهش حاضر تلاش شده است این الزامات، بر اساس بیانات رهبری، شناسایی و اولویت‌بندی شوند.

روش پژوهش

تحلیل مضمون^۱ یکی از روش‌های بنیادین تحلیل کیفی است که برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد (عابدی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۵۳). این روش یک راهبرد تقلیل و تحلیل داده‌هاست که توسط آن، داده‌های کیفی تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی می‌شوند (کمالی، ۱۳۹۷، ۱۹۲). تحلیل مضمون روشی برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند، تحلیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی می‌باشد (Boyatzis, 1998, 4). مراحل مختلفی برای تحلیل مضمون معرفی شده است که شباهت زیادی دارند. در این پژوهش از روش براون و کلارک^۲ استفاده شده است. براون و کلارک، شش مرحله برای تحلیل مضمون بیان کرده‌اند که شامل: آشنایی با داده‌ها، ایجاد کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضمون‌ها، تعریف و نام‌گذاری مضمون‌ها و در نهایت تهیه گزارش می‌باشد (Braun and Clarke, 2006).

تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابل اجرا است که در جدول ۱، چهار روش مرسوم آن ذکر شده است.

جدول ۱: روش‌های اجرای تحلیل مضمون

ردیف	روش	شیوه اجرا
۱	قالب مضامین ^۲	سازماندهی سلسله مراتبی مضامین و گروه‌بندی مضامین سطوح پایین‌تر در قالب خوشه‌ها و نمودارها و ایجاد مضامین سطح بالاتر
۲	ماتریس مضامین ^۴	استفاده از ماتریس مضامین جهت مقایسه مضامین با یکدیگر و مقایسه مضامین در منابع داده‌ها
۳	شبکه مضامین ^۵	استخراج مضامین پایه از متن، دسته‌بندی مضامین سازمان دهنده و در نهایت دستیابی به مضامین فراگیر
۴	تحلیل مقایسه‌ای	مقایسه مضامین در بین منابع و افراد مختلف با هم

منبع: کمالی، ۱۳۹۷، فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی

پژوهش حاضر به منظور شناسایی، دسته‌بندی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری، از روش تحلیل مضمون استفاده کرده است. همچنین در این پژوهش، از روش قالب مضامین استفاده شده و داده‌ها به روش اسناد و مدارک گردآوری شده است. این داده‌ها شامل متن بیانات مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلف ایشان در طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۶۸ بوده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش حاضر، بر اساس روش تحلیل مضمون قالب مضامین سازماندهی شده است. در این راستا مجموعه بیانات مقام معظم رهبری در سال‌های ۱۳۶۸-۱۴۰۰ که در آنها اشاره به مفاهیمی همچون: جهاد، تبیین، کار جهادی، جهاد تبیین، جنگ نرم، مبارزه، روشنگری و... شده یا بیاناتی که در این راستا، در توصیه به افراد و گروه‌های خاص مانند: جوانان، نخبگان، خواص، مسئولان، روحانیون، دانشجویان و... بوده است، مورد بررسی قرار گرفته است.

در ادامه شیوه سازماندهی یافته‌ها بر اساس مراحل روش پژوهش، تشریح شده است.

گام اول: شناسایی نمونه داده کدها و سپس کدگذاری

در این مرحله ابتدا با مطالعه مکرر مجموعه بیانات مقام معظم رهبری درباره جهاد تبیین و یادداشت‌برداری، نمونه داده‌های مرتبط شناسایی شده و سپس با برجسته‌سازی و مشخص نمودن نکات و مفاهیم اصلی، کدگذاری انجام گرفته است.

گام دوم: کشف مضامین شناختی و بازبینی مضامین

در این مرحله کدهای مشخص شده در تحلیل اولیه، ترکیب، حذف و اضافه گردید و مضامین شناختی کشف شده است. سپس مضامین ایجاد شده یک بار دیگر مورد توجه و بررسی پژوهشگران قرار گرفته و

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی‌زاده، محسنی و لشکری

در نهایت مضامین خاص، غیر تکراری و کلان ایجاد گردید. در جدول ۲، اقدامات مربوط به گام اول و دوم پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۲- شناسایی کدها و مضامین مرتبط با الزامات جهاد تبیین

مضامین	کدگذاری/مفاهیم	نمونه داده
	عقلانیت	«جوان‌های ما امروز بحمدلله مجهزند؛ مجهز به فکر، مجهز به عقلانیت، مجهز به آگاهی‌های فراوان. و می‌توانند در این زمینه خیلی تلاش کنند. خودتان را آماده کنید. این تجهیزات را در خودتان افزایش بدهید.» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۷/۵)
اندیشه‌ورزی	اندیشه در مسئولیت خود	«حرف اساسی و مهم در جمع ما این است که ما به مسئولیت خود که بسیار امر خطیر و سنگین و در عین حال باارزشی است، بیندیشیم؛ آن را پاس بداریم و از عهده‌ی آن برآییم. کوشش ما این باشد و این فقط با رعایت تقوای الهی امکان‌پذیر است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۸/۱۱)
	روشنگری فکری	«البته یکی از جهادها هم جهاد فکری است. چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند؛ هر کس که در راه روشنگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوءفهمی شود، از آنجا که در مقابله با دشمن است، تلاشش جهاد نامیده می‌شود. آن هم جهادی که شاید امروز، مهم محسوب می‌شود.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵/۳/۲۰)
همت و عزم راسخ	همت و عزم راسخ	«با گفتن و با اعلام کردن، نه پیشرفت حاصل می‌شود و نه عدالت؛ اما با تبیین کردن، تکرار کردن و همت‌ها و عزم‌ها را راسخ کردن، هم پیشرفت حاصل می‌شود و هم عدالت.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۲/۲۷)
صبر در کار جهادی	صبر و استقامت	دو عنصر مهم برای مواجهه با این دشمنی‌ها لازم است- که بنده همیشه توصیه کرده‌ام، باز هم توصیه می‌کنم- دو خصوصیت در احاد مردم لازم است: یکی عبارت است از بصیرت و دومی عبارت است از صبر و استقامت.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱)
عدم اعتماد به دشمن	اعتماد نکردن به دشمن	«ما باید بدانیم با این بار سنگین امانتی که انقلاب اسلامی بر دوش ما، بر دوش ملت ایران گذاشته و راه سعادت‌ی که جلوی آنها باز کرده، ما وظایفی داریم؛ از جمله‌ی این وظایف، همین توأسی به حق و به صبر و شناخت دشمن و ایستادگی در مقابل دشمن و تسلیم نشدن در مقابل دشمن و اعتماد نکردن به این دشمن غدار است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱)
روحیه عملگرایی	تبدیل مفاهیم اسلامی به عرصه عمل	«یکی از نیازهایی که مورد ابتلاء همه‌ی جوامع اسلامی و همه‌ی کشورهای اسلامی است و به آن نیاز دارند و به خصوص کشور عزیز ما که بحمدلله با نظام اسلامی اداره می‌شود و به آن نیاز دارد، عبارت است از اینکه ما مفاهیم اسلامی را به مرحله‌ی عمل و به عرصه‌ی عمل بکشانیم.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۴)
	اهمیت رفتار و عمل در تبیین	«بنابراین بهترین راهش همین است: اولاً لسان موعظه و نصیحت برادرانه و در مواردی پدران و مشفقانه، ثانیاً رفتار و عمل.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۴/۲۰)
شناخت دشمن و عرصه‌های مختلف	شناخت صحنه	«کسانی که این حرکت را انجام می‌دهند یا محور این حرکتند یا لاقط تحریک‌کننده‌ی این حرکتند، بایستی صحنه را درست بشناسند، عناصر درگیر در این صحنه را بشناسند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۳/۱)

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، دوره ۳، بهار ۱۴۰۲

<p>«یک عنصر دیگری که لازم است برای این حرکت، این است که این حرکت باید یک جهت‌گیری مشخصی داشته باشد؛ یک جهت‌گیری منطقی و قابل قبول، که در حرکت عمومی ملت ایران که ما داریم پیشنهاد می‌کنیم و مطرح می‌کنیم، این جهت‌گیری، جهت‌گیری به سمت جامعه‌ی اسلامی یا تمدن اسلامی است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۳/۱)</p>	<p>وجود جهت‌گیری به سمت تمدن اسلامی</p>	<p>جهت‌گیری مشخص</p>
<p>«امید بزرگترین قوه محرکه انسان است و امید به پیروزی، امید به پیشرفت و امید به موفقیت، هر انسانی را به حرکت وادار می‌کند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۷/۲۴)</p>	<p>روحیه امیدواری</p>	<p>روحیه امیدواری و امید</p>
<p>«عنصر سومی که این حرکت نیاز دارد این است که یک عامل امیدبخشی باید وجود داشته باشد، یک نقطه‌ی روشنی باید وجود داشته باشد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۳/۱)</p>	<p>امیدبخشی</p>	<p>بخشی</p>
<p>«آنچه ما را در مقابل توطئه‌ی دشمن، پایدار می‌کند، ایمان به خدا و اعتماد به وعده‌ی الهی است. وعده‌ی الهی این است که وَلَیَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ یَنْصُرُهُ» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۹/۵)</p>	<p>اعتماد به وعده الهی</p>	<p>اعتماد به وعده الهی</p>
<p>«اگر بخواهید این حرکت با همین شتاب و با همین رفتار تداوم پیدا کند و اثربخش باشد، بایستی خودمان را بسازیم. ما باید کزبرالحدید باشیم؛ مثل پاره‌های فولاد. ایمانمان را تقویت کنیم؛ بصیرتمان را زیاد کنیم؛ آگاهی‌مان را بیشتر کنیم.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۲/۱۴)</p>	<p>تقویت ایمان</p>	<p>ایمان به خداوند</p>
<p>«من از سابق، مکرر گفته‌ام که اگر ملتی قدرت تحلیل خودش را از دست بدهد، فریب و شکست خواهد خورد. اصحاب امام حسن (ع) قدرت تحلیل نداشتند؛ نمی‌توانستند بفهمند که قضیه چیست و چه دارد می‌گذرد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۱/۲۶)</p>	<p>وجود قدرت تحلیل</p>	<p>داشتن قدرت تحلیل</p>
<p>«نمی‌خواهیم بگوییم جزئی نگر نباشیم؛ چرا، نگرش به جزئیات، یعنی همان برنامه‌ریزی؛ این را ما منکر نیستیم. برنامه‌ریزی، نگاه به فصول مختلف و بخش‌های مختلف، یعنی جزئی‌نگری. می‌خواهیم بگوییم این نگاه به بخش‌ها و اجزاء و ابغاض موجب نشود که ما غافل بشویم از نگاه به کل. چون نگاه به کل برای ما درس‌آموز است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۲/۱۴)</p>	<p>وجود توأمان نگاه خرد و کلان</p>	<p>داشتن قدرت تحلیل</p>
<p>«اصل قطعی در این باب (تبیین) این است که بایستی از شیوه‌های اخلاقی در این کار پیروی کرد.» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۷/۵)</p>	<p>اتخاذ شیوه‌های اخلاقی</p>	<p>اخلاق‌گرایی</p>
<p>«من از جوانان انقلابی و مؤمن و غیور حمایت می‌کنم؛ منتها همه را توصیه نمی‌کنم به اینکه در رفتار خود، با اخلاق اسلامی رفتار کنند، قانون را مراعات کنند. همه باید قانون را مراعات کنند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۱/۱)</p>	<p>رعایت اخلاق اسلامی</p>	<p>اخلاق‌گرایی</p>
<p>«ادب اسلامی را در جامعه بگسترانید. عزیزان من، یکی از چیزهای بسیار مهم، حفظ ادب اسلامی در سخن گفتن است که متأسفانه امروز با گسترش فضای مجازی به تدریج این ادب اسلامی دارد کمرنگ می‌شود. بدزبانی، بدگویی و مانند اینها بایستی در جامعه جمع بشود.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۸/۱۱)</p>	<p>حفظ ادب اسلامی</p>	<p>حفظ ادب اسلامی</p>
<p>«اگر بخواهید این حرکت با همین شتاب و با همین رفتار تداوم پیدا کند و اثربخش باشد، بایستی خودمان را بسازیم. ما باید کزبرالحدید باشیم؛ مثل پاره‌های فولاد. ایمانمان را تقویت کنیم؛ بصیرتمان را زیاد کنیم؛ آگاهی‌مان را بیشتر کنیم.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۲/۱۴)</p>	<p>بصیرت</p>	<p>بصیرت</p>

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

تقوا و خودسازی	تقوای الهی	«اگر تقوا را رعایت کنیم، کار ما درست انجام خواهد شد... تقوا موجب می‌شود که ما، هم خوب و درست بفهمیم، هم درست بیان و عمل کنیم. وقتی انسان درست بفهمد و درست عمل و تبیین کند، موفقیت حتمی و اجتناب‌ناپذیر است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۸/۱۱)
قانون‌گرایی	رعایت قوانین کشور	«من از جوانان انقلابی و مؤمن و غیور حمایت می‌کنم؛ منتها همه را توصیه می‌کنم به اینکه در رفتار خود، با اخلاق اسلامی رفتار کنند، قانون را مراعات کنند. همه باید قانون را مراعات کنند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۱/۱)
	حفظ نظم و قوانین کشور	«نیروهای انقلابی بیش از همه باید مراقب نظم کشور، مراقب آرامش کشور، مراقب عدم سوءاستفاده‌ی دشمنان از وضعیت کشور و مراقب حفظ قوانین باشند؛ این مراقبت‌ها در درجه‌ی اول متوجه به نیروهای انقلاب است که دلسوزند، علاقه‌مندند و مایلند که کشور به سمت هدفهای خود حرکت بکند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۴/۵)
اولویت‌بندی مسائل	عدم تمرکز بر مسائل فرعی	«اگر حواستان پرت شد، غافل شدید، تمرکز خود را از دست دادید، به چیز دیگری سرگرم شدید، نتوانستید پیش‌بینی کنید که او چکار می‌خواهد بکند، حتماً ضربه می‌خورد. دشمن نخواهد بود، او بیدار است... اینک ما این همه عرض می‌کنیم، توصیه می‌کنیم، تأکید می‌کنیم، هم به مسئولین، هم به مردم، که خودتان را به مسائل فرعی سرگرم نکنید برای خاطر این است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۱۰/۱۹)
آگاهی و فهم کلان	وجوب فهم و آگاهی برای تبیین	«خود این بیان، اول تبیین و فهمیدن لازم دارد. ما باید بفهمیم، تا بتوانیم آنچه را فهمیده‌ایم تبیین کنیم. پس کسب فهمیدن هم برای ما واجب و ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱)
دانشجویی و دانش‌پژوهی مستمر	اهمیت مطالعه و تحقیق برای تبیین	«باید با مطالعه و تحقیق و تأمل و تفکر، بر خودمان بیفزاییم، تا بتوانیم بیان کنیم.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱)
بیان درست	زبان پدرا نه یا برادرانه	«بنابراین بهترین راهش همین است: اولاً لسان موعظه و نصیحت برادرانه و در مواردی پدرا نه و مشفقانه، ثانیاً رفتار و عمل.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۴/۲۰)
	مخاطب‌شناسی	«باید کلاس معارف بگذارید؛ معارف متقن با زبان روز، متناسب با فکر دانشجو، متناسب با ادبیات دانشجو بایستی ارائه بدهید؛ اینها کارها لازم و اجتناب‌ناپذیر است. به لسان قوم حرف زدن، یک مصداقش اینجاست.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۴/۲۰)
	بیان نوآورانه	«همه‌ی قدرتهای انسانی و فکری خودتان را به کار بیندازید، برای اینکه حرف حق را با شیوه‌های نو، با زبان‌های جدید و با استدلال‌های تازه و آرایش خوب، بیان کنید.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۲/۲/۶)
اقدام به موقع و به هنگام	اقدام به موقع و به هنگام	«اینها است که تاریخ و ارزشها را نجات می‌دهد و حفظ می‌کند. در لحظه‌ی لازم، باید حرکت لازم را انجام داد. اگر تأمل کردید و وقت گذشت دیگر فایده ندارد.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵/۳/۲۰)
روحیه ایستادگی و مقاومت	پایداری و مقاومت در کار	«پس ایستادگی لازم است. ما در کار دانشجویی تکیه‌ی مؤکد داریم بر اینکه کسانی که در مجموعه‌های دانشجویی فعالیت می‌کنند، باید ایستادگی بکنند؛ باید محکم باشند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۴/۱۲)
شجاعت	شجاعت در عرصه‌های مختلف	«اما غیر از میدان جنگ، میدان‌های دیگری هم برای بروز شجاعت وجود دارد که اثر شجاعت در آنها از میدان جنگ مهم‌تر است. میدان زندگی، میدان تلاقی حق و باطل، میدان معرفت، میدان تبیین حقایق و میدان

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، دوره ۳، بهار ۱۴۰۲

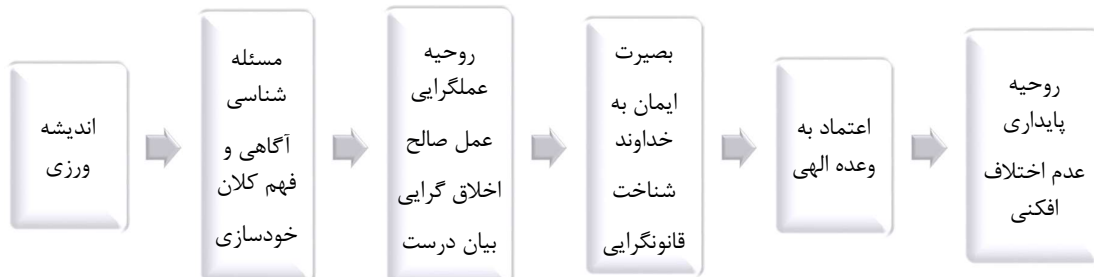
	موضع‌گیری‌هایی که در طول زندگی برای انسان پیش می‌آید از آن جمله است. «مقام معظم رهبری، (۱۳۷۴/۱۱/۲۰)		
عدم فتنه‌انگیزی	«تبیین به شکل‌های مختلفی ممکن است انجام بگیرد؛ آن شکلی که در آن فتنه به وجود بیاید، دعوا به وجود بیاید، آن شکل مطلوب نیست.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰)	عدم اختلاف افکنی	عدم اختلاف و شایعه‌پراکنی
	«اولاً سعی کنید اختلاف نباشد، ثانیاً سعی کنید شایعه‌ی اختلاف که دشمن آن را رشد و پرورش می‌دهد، نباشد. کسانی که شایعه‌ی اختلاف را در داخل تقویت می‌کنند، مثل کسانی هستند که خود اختلاف را دامن می‌زنند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۱۰/۳)		
نگاه واقع‌بینانه	«بد نیست که از این جهت یک نگاه جمعی و کلی و عمومی به مسائل کشور بکنیم. البته در این نگاه کلی بایستی واقع‌بینانه نگاه کنیم؛ خودمان را بایستی دچار خطا کنیم؛ یک‌سونگری نکنیم.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۵/۱۶)	نگاه واقع‌بینانه	
نوآوری	«باید نوآوری کنید. همه‌ی قدرت‌های انسانی و فکری خودتان را به کار بیندازید، برای اینکه حرف حق را با شیوه‌های نو، با زبان‌های جدید و با استدلال‌های تازه و آرایش خوب، بیان کنید.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۲/۲/۶)	بیان نوآورانه	
	«توجه به نیازهای روز و نوآوری در ادبیات و روش‌ها، به گونه‌ای که بر جان و دل مخاطبان بنشیند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۵/۲۲)	انتخاژ روش و شیوه‌های نوآورانه	
عمل صالح	«این عملها، همین مایه‌ی ایمان را افزایش می‌دهد. یعنی ایمان اینگونه است که اگر با عمل همراه شد، مرتب خود آن ایمان روزبه‌روز زیادت‌ر خواهد شد. اگرچه آن آگاهی هم - که گفتیم بایستی انسان از اهل معرفت و از کتاب و از موعظه به دست آورد- با این عمل صالح همراه باشد، حتی خود آن آگاهی هم بیشتر می‌شود.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۵/۴)	انجام عمل و رفتار درست	
مسئله‌شناسی	«با نسل جوان ارتباط بگیرید، سؤالهای آنها را بخواهید، استفهامهای آنها را بشناسید، ببینید وقتی پای صحبت روحانی می‌نشینند، چه می‌طلبند؛ نه اینکه چه توقع دارند شما بگویید، بلکه چه توقع دارند برای آنها تبیین شود. این شناختن نیازها خیلی مهم است.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۱۰/۳)	شناخت نیازهای جامعه برای تبیین	
صراحت	«علاج عبارت است از صراحت در تبیین حق، صراحت در بیان حق. وقتی شما می‌بینید یک حرکتی به بهانه‌ی انتخابات شروع می‌شود، بعد یک عامل دشمنی در این فضای غبارآلوده وارد میدان شد، وقتی می‌بینید عامل دشمن که حرف او، شعار او حاکی از مافی الضمیر او است، آمد توی میدان، اینجا باید خط را مشخص کنید، اینجا باید مرز را روشن کنید.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۱۰/۲۹)	صراحت در بیان حق	

منبع: یافته‌های پژوهشگران

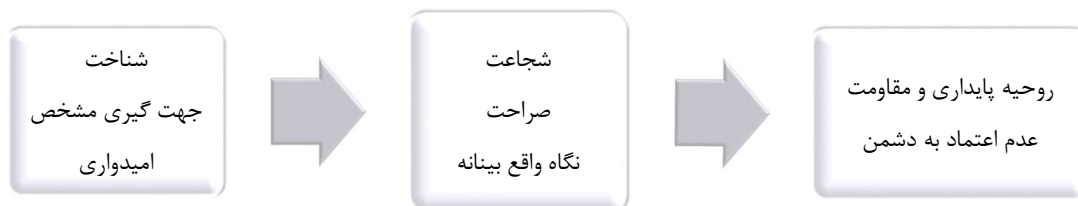
گام سوم: رسم نمودارها و سلسله‌مراتب مضامین

در این گام بر اساس محتوای نمونه داده‌ها و ارتباطی که بین مضامین وجود دارد، مراتب ساختاری و اهمیت آن شناسایی و در نهایت چندین نمودار درختی ترسیم گردید. در نمودارهای ۱، ۲ و ۳ سلسله‌مراتب اولیه مضامین الزامات جهاد تبیین نشان داده شده است.

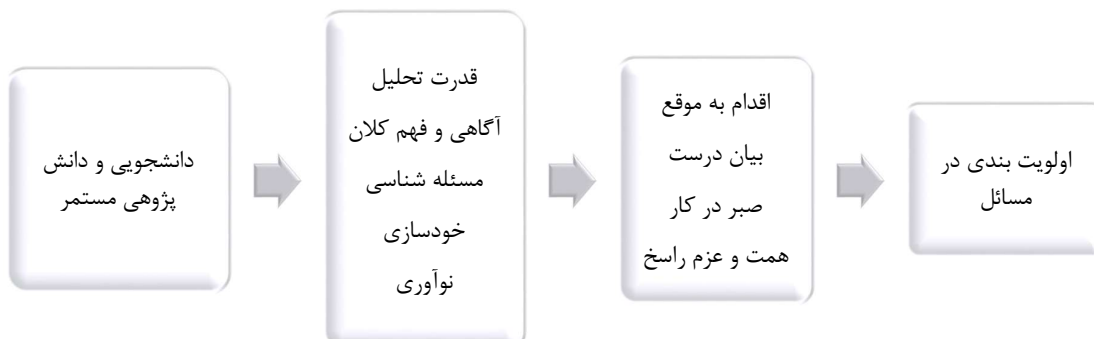
شناسایی و اولویت بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

نمودار ۱- شناسایی سلسله مراتب مضامین منبع: یافته‌های پژوهشگران

نمودار ۲- شناسایی سلسله مراتب مضامین منبع: یافته‌های پژوهشگران

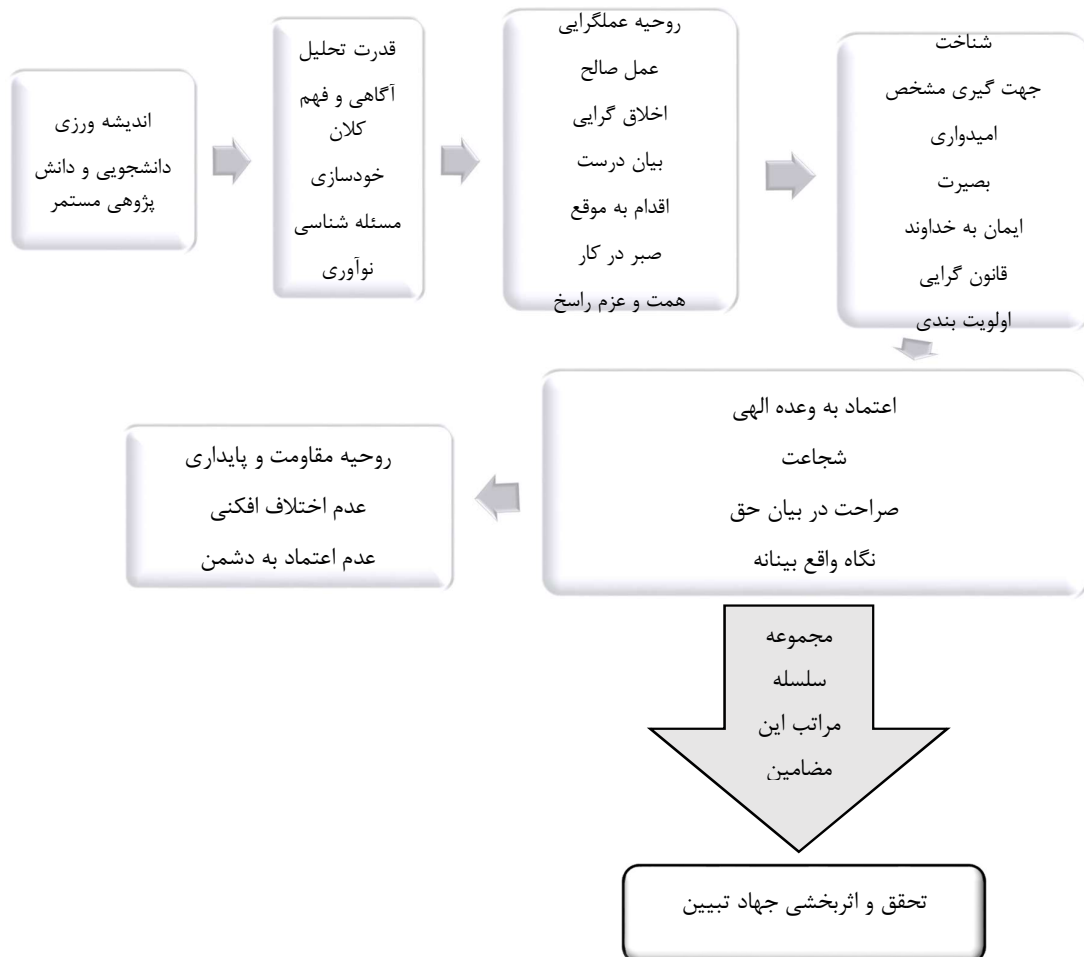

نمودار ۳- شناسایی سلسله مراتب مضامین منبع: یافته‌های پژوهشگران

گام چهارم: معادل سازی و ترکیب نمودارها

در این مرحله، نقاط اشتراک سلسله مراتب مضامین در نمودارهای ترسیم شده، شناسایی گردید و سپس نمودارها به صورت یک نمودار نهایی ترکیب شدند؛ نمودار ۴، معادل سازی و ترکیب نمودارها را نشان می‌دهد. همچنین، لازم به ذکر است که سلسله مراتب هریک از این مضامین نسبت به مضامین بالادستی خود با اثرپذیری متفاوتی می‌باشد که سنجش میزان اثربخشی و اثرپذیری مضامین در ارتباط با یکدیگر، در این مقاله نمی‌گنجد.

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، دوره ۳، بهار ۱۴۰۲

نمودار ۴- معادل سازی و ترکیب نمودارهای سلسله مراتب مضامین منبع: یافته‌های پژوهشگران

گام پنجم: سازماندهی و اولویت بندی مضامین

در این مرحله، بر اساس نمودار معادل سازی و ترکیب نمودارهای سلسله مراتب مضامین که در نتیجه استنباط پژوهشگران از اهمیت، اولویت و ارتباط مضامین، در بیانات مقام معظم رهبری بدست آمد، مضامین شناسایی شده که همان الزامات جهاد تبیین می‌باشند، در شش سطح دسته بندی شده‌اند. این سطوح بر اساس اولویت بدین ترتیب می‌باشند:

۱. مضامین سطح اول شامل: اندیشه ورزی و دانش پژوهی و دانشجویی مستمر.

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

۲. مضامین سطح دوم، شامل: قدرت تحلیل، آگاهی و فهم کلان، خودسازی، نوآوری، مسئله‌شناسی.
۳. مضامین سطح سوم، شامل: روحیه عملگرایی، عمل صالح، اخلاق‌گرایی، بیان درست، اقدام به موقع، صبر در کار، همت و عزم راسخ.
۴. مضامین سطح چهارم، شامل: بصیرت، ایمان به خداوند، شناخت، قانونگرایی، جهت‌گیری مشخص، امیدواری، اولویت‌بندی.
۵. مضامین سطح پنجم، شامل: اعتماد به وعده الهی، شجاعت، صراحت در بیان حق، نگاه واقع‌بینانه.
۶. مضامین سطح ششم، شامل: روحیه پایداری، عدم اختلاف‌افکنی، عدم اعتماد به دشمن.

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، شناسایی، دسته‌بندی، اولویت‌بندی و تحلیل مضمون الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری در بازه زمانی ۱۳۶۸-۱۴۰۰ بوده است. در این راستا، پژوهشگران کوشیدند تا با کشف مضامین شناختی و سپس تحلیل آنها، به ارائه نگرشی ساختارمند و سلسله‌مراتبی، از الزامات امر جهاد تبیین برای محققان، جهادگران و فعالان این عرصه پردازند و دانش فعلی در این زمینه را گسترش دهند. در این خصوص تعداد ۴۰ مفهوم و سپس ۲۸ مضمون شناختی کشف گردید. مضامین شناسایی شده بر اساس استنباط پژوهشگران از اولویت، اهمیت و ارتباط آنها، در بیانات مقام معظم رهبری، در سطوح ششگانه: سطح اول (شامل: اندیشه‌ورزی و دانش‌پژوهی و دانشجویی مستمر)، سطح دوم (شامل: قدرت تحلیل، آگاهی و فهم کلان، خودسازی، نوآوری، مسئله‌شناسی)، سطح سوم (شامل: روحیه عملگرایی، عمل صالح، اخلاق‌گرایی، بیان درست، اقدام به موقع، صبر در کار، همت و عزم راسخ)، سطح چهارم (شامل: بصیرت، ایمان به خداوند، شناخت، قانونگرایی، جهت‌گیری مشخص، امیدواری، اولویت‌بندی)، سطح پنجم (شامل: اعتماد به وعده الهی، شجاعت، صراحت در بیان حق، نگاه واقع‌بینانه) و سطح ششم (شامل: روحیه پایداری، عدم اختلاف‌افکنی، عدم اعتماد به دشمن)، دسته‌بندی شدند. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، مجموعه این مضامین، الزامات، اجزاء و محورهای جدانشدنی عرصه جهاد فکری-تبیینی را تشکیل می‌دهند که در صورت فقدان هر کدام از آنها، مفهوم جهاد تبیین ناقص بوده و به عبارتی جامع و مانع نخواهد بود. همچنین رعایت این الزامات از سوی جهادگران، علاوه بر اثربخشی جهاد تبیین، منجر به تحقق اهداف آن شامل: مقابله با جنگ نرم و تبلیغاتی دشمن، ایجاد یک گفتمان منسجم در جامعه، افزایش مقبولیت نظام، تحقق الگوی اسلامی-ایرانی، برطرف شدن بسیاری از مشکلات جامعه، توسعه و پیشرفت در عرصه‌های مختلف، به ویژه در عرصه فرهنگی، خواهد شد.

منابع

- ۱) قرآن کریم
- ۲) بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدارهای مختلف، قابل دسترسی در [/https://farsi.khamenei.ir](https://farsi.khamenei.ir)
- ۳) احمد آخوندی، محسن (۱۳۹۶) واکاوی مفهوم تبیین و گونه‌های مختلف آن در آیه ۴۴ سوره نهل، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات تفسیری، شماره ۳۲، صص ۱۷۷-۱۹۴.
- ۴) احمدزاده، رضا (۱۳۹۸) تحلیل مضمون ویژگی‌های جهاد در آیات قرآن کریم، فصلنامه پژوهش‌های علوم انسانی-اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۴۰، صص ۵۳-۱۰۴.
- ۵) ابن منظور، محمدبن مكرم (۲۰۰۳) «لسان العرب»، جلد ۳، بیروت، دارصادر.
- ۶) ثقفی، ابراهیم بن محمد (۱۴۱۰ق) «الغارات»، جلد دوم، قم، دارالکتاب الاسلامیه.
- ۷) جمشیدی، محمد حسین و طوسی، کوثر (۱۳۹۷) تبیین رابطه جهاد و تروریسم در اسلام سیاسی (از منظر امامیه و تکفیری‌ها)، دوفصلنامه علمی-پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۶، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۷۰.
- ۸) جمشیدی حسن آبادی، جواد (۱۴۰۰) بررسی ابعاد فقهی جهاد تبیین، در برابر جنگ شناختی، نشریه قرآنی کوثر، صص ۱۲۱-۱۳۳.
- ۹) حر عاملی، محمد حسن (۱۴۰۱ق) «وسائل الشیعه»، تصحیح عبدالرحیم ربانی شیرازی، تهران، مکتبه الاسلامیه.
- ۱۰) حسینی دشتی، سید مصطفی (۱۳۸۵) «معارف و معاریف»، جلد ۲، تهران، بنیاد.
- ۱۱) خاک پور، رحیم و معارف، مجید (۱۳۹۰) بررسی معناشناسانه واژه تبیین در قرآن، دوفصلنامه علمی-پژوهشی قرآن و حدیث دانشگاه الزهرا (س)، شماره ۲، صص ۸۵-۱۱۴.
- ۱۲) رستمی نسب، عباسعلی و ابراهیمی، مریم (۱۳۹۴) بررسی و تبیین جایگاه جهاد به عنوان یکی از مبانی دفاع مقدس در قرآن کریم، نشریه ادبیات پایداری، شماره ۱۳، صص ۹۳-۱۱۴.
- ۱۳) صادقی علی آبادی، مسعود (۱۳۸۴) ماهیت و موضوع تبیین، فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، شماره ۱۷، صص ۱۹-۴۰.
- ۱۴) صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۱) «جهاد تبیین در اندیشه‌ی حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای(مدظله‌العالی)»، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری / کریمی زاده، محسنی و لشکری

- ۱۵) عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمد سعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰) تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، شماره ۲، صص ۱۵۱-۱۹۸.
- ۱۶) فنایی، ابوالقاسم (۱۳۷۹) تبیین دینی، فصلنامه نقد و نظر، شماره ۲۳ و ۲۴، صص ۴۴-۱۱۱.
- ۱۷) فیروزجانی، اسدالله (۱۳۹۷) واکاوی مبانی دینی جهاد کبیر و بازتاب آن سیاست خارجی جمهوری اسلامی، پژوهش‌های سیاست خارجی، شماره ۱۴، صص ۱۲۱-۱۴۲.
- ۱۸) قادری، سید محمدتقی (۱۴۰۱) تحلیل جامع جهاد تبیین از منظر رهبر معظم انقلاب، ماهنامه سرباز، شماره ۳۰۲، صص ۸-۹.
- ۱۹) کرمی میرعزیزی، بیژن، بابازاده اقدم، عسگر، بهرامی، شبنم و قاسم پور گنجه لو، زهرا (۱۳۹۵) معناشناسی واژه جهاد در قرآن کریم، فصلنامه سراج منیر، شماره ۲۳، صص ۱۲۹-۱۵۰.
- ۲۰) کریمی، محمود و بخشی، محمدرضا (۱۳۹۹) مفهوم‌شناسی جهاد کبیر در قرآن کریم و تبیین عرصه‌های آن، دوفصلنامه پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن، شماره ۱۶، صص ۱۸۷-۲۰۶.
- ۲۱) کمالی، یحیی (۱۳۹۷) روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاست‌گذاری عمومی، فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۱۸۹-۲۰۸.
- ۲۲) کوشکی، محمد صادق (۱۴۰۱) جهاد تبیین: چیستی، چرایی و چگونگی، ماهنامه پاسدار اسلام، شماره ۴۷۷ و ۴۷۸، صص ۳۶-۳۷.
- ۲۳) محقق، محمدباقر (۱۳۶۴) «دائرة الفرائد»، تهران، بنیاد بعثت.
- ۲۴) مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۳) «جنگ و جهاد در قرآن»، قم، مؤسسه آموزشی-پژوهشی امام خمینی (ره).
- ۲۵) مقداد، فاضل (۱۳۸۰) «کنز العرفان فی فقه القرآن»، تصحیح عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم، انتشارات نوید اسلام.
- ۲۶) مهدی پور، آسیه (۱۴۰۱) تحلیل مضمون جهاد در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، مجله علوم سیاسی، دوره ۲۵، شماره ۹۷، صص ۷۵-۱۱۴.
- ۲۷) نصیری فرد، عباس (۱۴۰۱) «مفاهیم، تکنیک‌ها و مهارت‌های جهاد تبیین بر پایه مدل ساختاری و مفهومی»، چاپ اول، قم، نشر معارف.

28) Boyatzis, Richard. E (1998) "Thematic analysis and qualitative information transforming", Sage Publications, USA.

- 29) Braun, Virginia and Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in psychology*, Vol. 3, No.2, pp. 77-101.
- 30) Parkinson, G.H.R. (1989) "Different Typic of Causation, in *An encyclopedia of philosophy*", London, Routledge.
- 31) Salmon, Wesley C. (1998) "Causality and explanation", London, Routledge.

یادداشت‌ها:

-
1. Theme analysis
 2. Braun and Clarke
 3. Template Analysis
 4. Thematic Matrix
 5. Thematic Network